

Eduskunnan suuri valiokunta

Viite: VNS 6/2014 vp *Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko 2014*

Asia: Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko 2014

Yleiset huomiot: Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta esittää huomioita valtioneuvoston ihmisoikeusselonteosta 2014. Saamamme pyynnön mukaisesti keskitymme tässä lausunnossa EU:n ihmisoikeuskysymyksiin ja siihen, miten mielestämme Suomen tulisi vaikuttaa EU:n sisällä. Jätämme tämän lausunnon ulkopuolelle kotimaiseen ihmisoikeustilanteen ja –politiikkaan liittyvät huomiomme. Esitämme ne tulevaisuudessa lausunnoissamme eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnalle ja lakivaliokunnille.

Ihmisoikeusselonteko on huolella valmisteltu kokonaisuus, ja käsityksemme mukaan ministeriöiden perus- ja ihmisoikeusverkoston perustaminen ja aiempaa parempi koordinaatio ministeriöiden kesken ihmisoikeusasioissa heijastuu myös tuoreeseen selontekoon. Tasapaino Suomen omien ihmisoikeusongelmien, Suomen kansainvälisen ihmisoikeusvaikuttamisen ja EU:n ihmisoikeuskysymysten kesken on myös hyvä.

Selonteossa nostetaan esille keskeisiä ihmisoikeushaasteita niin Suomen kuin EU:n osalta. Kysymysten käsittelyn syvyyteen ja konkreettisuuteen näyttäisi vaikuttavan käsittelevän ministeriön historia ihmisoikeusnäkökulman osalta. Jotkut keskeiset ihmisoikeuskysymykset kuten TSS-oikeudet ja työelämän oikeudet jäivät melko pinnalliselle tasolle niin EU-politiikan kuin kotimaisen politiikan osalta. Toisaalta selonteko on vahva ja yksityiskohtainen esimerkiksi naisten oikeuksien kansainvälisen edistämisen osalta, joissa institutionaalista kokemusta on runsaasti. Hallituksen sitoutuminen kansainvälisen rikosoikeuden täytäntöönpanoon ja oikeusvaltiokehityksen tukemiseen samoin kuin tuki seksuaali- ja lisääntymisoikeuksille sekä EU:n osalta EU:n perusoikeuslottuvuuden vahvistamista koskeva tavoitteellisuus ovat myös kiittämisen arvoisia. Onkin tärkeää, että seuraava hallitus selonteon mukaisesti valmistelelee toisen kansallisen perus- ja ihmisoikeuksien toimintaohjelman, ministeriöiden verkoston toiminta näyttäyty ihmisoikeuksiin keskittyvän kansalaisjärjestön näkökulmasta vieneen perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen rakenteita ja institutionaalista osaamista hyvään suuntaan.

Ihmisoikeusselonteossa todetaan, että ”Euroopan unioni on Suomen kansainvälisen ihmisoikeustoiminnan tärkein viitekehys ja toimintakanava”. Tätä ajatusta vasten selonteon EU:n ihmisoikeustilannetta ja –politiikkaa koskeva analyysi on melko ohut keskeisten politiikan alueiden osalta. Jäimme kaipaamaan hallituksen analyysia siitä, mihin laajoihin ihmisoikeusongelmiin Suomi EU-politiikassaan on selonteon jaksolla keskittynyt, ja mitä onnistumisia työllä on saavutettu – samaan tapaan kuin selonteossa pohdiskellaan kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman osalta. Samoin selonteko jättää jossain määrin ilmaan sen, mihin tavoitteisiin Suomi keskittyy tulevilla hallituskaudella sen osalta, miten EU:n keskeiset politiikka-alueet kuten kauppa-, työllisyys-, sosiaali- ja turvallisuuspolitiikka vaikuttavat perus- ja ihmisoikeus-oikeuksiin. Näiden mittavien politiikan alueiden arviointi perus- ja ihmisoikeuksien kehittymisen näkökulmassa on selonteossa valitettavan ohut.

Yksityiskohtaiset kommentit:

EU:n perusoikeusviraston rooli: Olemme selonteon kanssa samaa mieltä EU:n perusoikeusviraston tärkeydestä ja tuemme selonteon linjauksia ja toimintaehdotuksia viraston roolin vahvistamiseksi. Ihmisoikeusliitto on toiminut vuodesta xxxx perusoikeusviraston Suomen yhteyskeskuksena ihmisoikeustutkimuksen osalta, yhdessä Åbo Akademin kanssa. Perusoikeusvirasto tuottaa paljon merkittä-

vää ja ajankohtaista tutkimusta, ja olisi tärkeää että jäsenmaat hyödyntäisivät tätä tietoa nykyistä enemmän. Esimerkiksi perusoikeusviraston viime keväänä julkaisema tuore tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta sisälsi paljon politiikanteon kannalta relevanttia tietoa. Mitä jäsenmaissa, mukaan lukien Suomessa, on tehty tuoreen tutkimustiedon valossa?

Syrjintä ja yhdenvertaisuus: On hienoa, että syrjinnän poistaminen korostuu selonteossa. Suomi on tuonut kiitettävästi esim. moniperusteista syrjintää esiin niin YK:ssa kuin EU:ssa. Jo vuonna 2008 alkaneet neuvottelut yhdenvertaisuusdirektiivistä eli direktiivistä uskonnosta tai vakaumuksesta, vammaisuudesta, iästä tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta jatkuvat edelleen. Direktiiviehdotuksen tarkoituksena on yhdenvertaisen kohtelun periaatteen laajentaminen työelämän ulkopuolelle edellä mainituilla syrjintäperusteilla. Ehdotetun direktiivin tarkoituksena on täydentää nykyistä syrjinnän vastaista sääntelyä ja luoda yhdenmukaisempi suoja syrjintää vastaan. Ihmisoikeusliitto pitää ehdotusta tärkeänä, sillä se kattaa kaikki syrjintäperusteet. Vaikka syrjintävaarassa olevien ryhmien ja yksilöiden välillä on eroja, on syrjintään ilmiönä puuttuva johdonmukaisesti. Nykyinen pirstaloitunut lähestymistapa, jossa syrjintään liittyvä sääntely on eriytynyt syrjintäperusteittain ja elämänaloittain sekä Euroopan unionin lainsäädännössä että kansallisessa lainsäädännössä, luo eriarvoisuutta syrjintäperusteiden välille. Tämä näkyy myös hetkellä valiokuntakäsittelyssä olevassa hallituksen esityksessä yhdenvertaisuuslaiksi, jossa syrjintäsuoja eri syrjintäperusteiden välillä ei olisi täysin yhdenmukainen.

Suomi on ottanut myönteisen kannan direktiiviehdotukseen. Asia ei kuitenkaan ole edennyt mm. siitä syystä, että kaikissa jäsenmaissa ei kannateta seksuaalivähemmistöjen syrjintäsuojan laajentamista. Toivomme Suomelta aktiivisuutta mahdollisimman vahvan syrjintään puuttuvan ja yhdenvertaisuutta edistävän direktiivin aikaansaamiseksi.

On tärkeää, että Suomi jatkossakin tukee johdonmukaisesti EU:n toimintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden puolesta ja jatkaa tukeaan EU:n hlbt-tiekartalle eli kokonaisvaltaiselle toimintaohjelmalle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämiseksi. Ihmisoikeusliitto korostaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien osalta, että suomalaisen lainsäädännön kehittämisen täytyy vastata Suomen kannanottoja kansainvälisillä foorumeilla, ml. EU:ssa. Kuten selonteossa hyvin huomautetaan (s. 25), ”seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvä kriminalisointi ja kuolemanrangaistus sekä muu syrjivät lainsäädäntö ja syrjivät viranomaistoimet tulee poistaa”. Hallituksen selonteon linjauksen mukaisesti, tämän tulee koskea lainsäädäntöä kaikilla elämän osa-alueilla.

Ihmisoikeusliitto arvostaa Suomen pitkää työtä YK:ssa ja EU:ssa naisten oikeuksien edistämiseksi, ja myös selonteko on tältä osin tavoitteellinen ja selkeä. On hienoa, että Suomi nostaa naisten oikeuksia esiin ihmisoikeus-keskustelujen lisäksi esimerkiksi turvallisuuspoliittisilla foorumeilla. Ihmisoikeustoimijat ympäri maailman aidosti arvostavat Suomen työtä naisten sekä seksuaali- ja lisääntymisoikeuksien edistämiseksi. Tätä työtä kannustamme jatkamaan. Suomen ”onnistuminen” näissä kysymyksissä ei ole syntynyt sattumalta. Pitkä yhteistyö sekä molemmin puolinen oppiminen viranomaisen ja kansalaisjärjestöjen välillä kantaa hedelmää. Selkeät tavoitteet naisten aseman ja seksuaali- ja lisääntymisoikeuksien saamiseksi YK:n post-2015 kehitysohjelmalle ansaitsee kiitoksen. Tätä vasten selonteko näyttäätyökin sitten yllättävän ohuena EU:n tämänhetkisen talous- ja työllisyys sekä sosiaalipolitiikan sukupuolivaikutusten osalta. Suomen tulee olla aktiivinen sen suhteen, että keskeisten talous-, sosiaali- ja työllisyyspoliittisten päätösten sukupuoli- ja lapsivaikutuksia ennakoarvioidaan perusteellisesti.

TSS-oikeudet: Suomi on korostanut ihmisoikeuspolitiikassaan taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten (TSS) oikeuksien sekä kansalais- ja poliittisten (KP) oikeuksien yhtäläisen edistämisen tärkeyttä. Kannatamme tässä periaatteessa pysymistä jatkossakin. TSS-oikeuksien osalta ollaan vasta vähitellen kansainvälisesti pääsemässä niin sanotusti vauhtiin, joten Suomen kaltaisten maiden tuki on kansainvälisellä tasolla tärkeää juuri nyt. Samalla ei voi olla korostamatta liikaa sen tärkeyttä, että Suomen ja EU:n omat poliittiset päätökset mm. sosiaalietuuksien, toimeentulon vähimmäistason ja terveyspalvelujen suhteen tulee arvioida perus- ja ihmisoikeusvaikutusten näkökulmasta jo etukäteen.

Vuotta 2012 koskevassa vuosiraportissaan Euroopan unionin perusoikeusvirasto totesi, että työttömyydellä, köyhyydellä elämisellä ja sosiaalisella syrjäytymisellä näyttää olevan vaikutuksia oikeuksien täysimääräiseen nauttimiseen. Sekä taluskriisin vaikutukset ihmisten arkielämään että talouden leikkaukset näyttävät valitettavasti, että oikeudet ja niistä nauttiminen ovat haavoittuvia. Ihmisoikeusliitto on erityisen huolissaan sosiaali- ja terveyspalvelujen leikkausten vaikutuksesta lasten, ikään-tyneiden sekä erilaisten vähemmistöjen kuten vammaisten henkilöiden tai etnisten vähemmistöjen oikeuksien toteutumiseen.

Työelämän oikeudet: Työelämän perusoikeuksien osalta selonteossa noteeraataan YK:ssa ja ILO:n piirissä tehtävä työ sekä ILO:n yleissopimukset. Sen sijaan ihmisoikeusselonteossa on käytännössä sivuutettu työntekijöiden oikeudet ja niihin liittyvät merkittävät haasteet EU:ssa esimerkiksi nuorten työntekijöiden sekä ulkomaisten työntekijöiden erityinen haavoittuvuus. Selonteossa myös mainitaan, että hallitus toimii sopimusvelvoitteiden valvonnassa yhteistyössä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa. Sinänsä on hienoa, että työmarkkinaosapuolet osallistuvat aktiivisesti työelämän oikeuksien edistämiseen. Sen sijaan mielestämme niillä ei voi olla vastuuta ihmisoikeussopimusten valvonnasta. On myös huomattava, että näillä osapuolilla on omat intressinsä eivätkä ne tulkitse kansainvälisiä sopimuksia välttämättä ikään kuin neutraaleina tarkkailjain (MILLA, LIIAN RAJU?). Keskustelussa ulkomaisten metsämarjanpoimijoiden asemasta Suomessa, olemme pitäneet jossain määrin erikoisena sitä, että työ- ja elinkeinoministeriö nojaa vahvasti elinkeinoelämää ja työnantajia edustavien tahojen vaatimuksiin, vaikka ne olisivat ristiriidassa työelämän perustavien oikeuksien kanssa. Sama ongelmatilanne työn tekemisen ehtojen vähittäisestä rapautumisesta työelämän jonkinlaisilla laidoilla koskee koko EU:ta. Näkisimme, että Suomen tulisi toimia EU:ssa vahvasti työoikeuksien turvaamisen puolesta, vaikka sitten yleistä EU:n tendenssiä vastaan.

Suomessa on indikaatioita siitä, että ulkomaalaisen työvoiman hyväksikäyttö on lisääntynyt Suomessa. Työnantajat ja rekrytointitoimistot tuovat työvoimaa Suomeen hyväksikäytön tarkoituksessa. Ihmiskaupan ja työriiston uhrien oleskeluluvat on sidottu työnantajaan tai työntekoon. Heidän on hyvin vaikeaa päästä pois hyväksikäyttötilanteesta. Suomen tulisi kuitenkin ottaa vastuu tilanteesta silloin, kun henkilölle on myönnetty oleskelulupa ja hänet on tuotu Suomeen hyväksikäytön tarkoituksessa. Tällaisille henkilöille tulisi turvata laillinen maassaolo tapauksen tullessa ilmi, jotta heillä on riittävästi aikaa etsiä uutta työpaikkaa. Laittoman maahantulon ja laittoman oleskelun ehkäisy ei saa vaarantaa näiden ihmisten oikeusturvaa.

Romanien oikeudet: Ihmisoikeusselonteko noteeraa kiitettävästi romaneihin kohdistuvan syrjinnän ja hallitus lupaa selonteossa toimia aloitteellisesti romanien yhdenvertaisten oikeuksien sekä taloudellisen-sosiaalisen aseman vahvistamiseksi (s. 25). Tämä on kannatettavaa ja kannustamme Suomea jatkamaan entistäkin painokkaammin romanien oikeuksien puolesta puhumista EU-tasolla. Romanien ja heitä edustavien järjestöjen osallistuminen on tärkeää. Samalla on lisättävä ympäri Eurooppaa romanien tietoa perusoikeuksista. Ihmisoikeusliitolla on Suomesta onnistuneita kokemuksia romanien

koulutuksesta mm. syrjinnän tunnistamiseksi.

Suomen edustajien tulee korkeimpia tahoja myöten tuomita systemaattisesti romaneihin kohdistuva syrjintä ja ihmisoikeusloukkaukset niin kahdenvälisissä kuin monenkeskisissä tapaamisissa. EU:ssa on myös pystyttävä käymään syvällistä keskustelua EU:n konkreettisista mahdollisuuksista puuttua jäsenmaissa tapahtuvaan ihmisoikeusloukkauksiin, kuten romanien syrjintään. Suomen on myös otettava ihmisoikeudet pohjaksi esimerkiksi rajan yli liikkuvien romanien oikeudessa terveystalveihin niin Suomessa kuin muissa EU-maissa. Suomessa STM on juuri tekemässä hallitukselle esitystä nk. paperittomien terveydenhuollosta. Huolestuttavaa on, että muista EU-maista tulevat romanit – joilla ei ole oman maansa sairastakuutusta – ollaan mahdollisesti jättämässä jatkossakin terveystalvelujen ulkopuolelle. Se, että esimerkiksi Romania ei noudata ihmisoikeusvelvoitteitaan tai oman maansa lainsäädäntöä, ei voi oikeuttaa Suomea laistamaan perustavista oikeuksista.

Kunniaan liittyvä väkivalta: Kunniaan liittyvä väkivalta on osa laajempaa Euroopassa esiintyvää sukupuolittunutta väkivaltaa, johon tarvitaan myös EU-tason ratkaisuja. Euroopan Neuvoston parlamentaarinen yleiskokous totesi päätöslauselmassaan 1681 (2009), että kunniaan liittyvä väkivalta on lisääntynyt Euroopassa ja, että Euroopan valtioilla on kiireellinen tarve puuttua kunniaan liittyvään väkivaltaan.

Suomessakin ratifiointiprosessissa oleva Euroopan Neuvoston sopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisystä, ns. "Istanbulin sopimus" tarjoaa vahvan kansainvälisen perustan kunniaan liittyvän väkivallan vastaiselle työlle. Se sisältää kokonaisvaltaiset toimenpiteet ilmiön tehokkaaseen ehkäisyyn, siihen puuttumiseen, lainsäädännöllisiin uudistuksiin sekä tarvittavien tuki- ja auttamistalveluiden tarjoamiseen. Sopimus velvoittaa valtioita esimerkiksi kriminalisoimaan pakkoavioliitot (artikla 37) sekä mahdollistamaan pakkoavioliittojen mitätöinnin, kumoamisen tai purkamisen. Useissa muissa EU-maissa (kuten Ruotsissa, Tanskassa, Iso-Britanniassa, Belgiassa, Kyproksella, Maltalla) pakkoavioliitot on jo kriminalisoitu erillisellä lainsäädännöllä. Suomessa puolestaan pakkoavioliittoja ei ole kriminalisoitu eikä niiden mitätöiminen ole mahdollista nykyisen lainsäädännön puitteissa. Pakkoavioliittojen kriminalisointi ja mitätöiminen vaatiikin Suomessa lainsäädännöllisiä uudistuksia, joita tuetaan sopimuksen muilla velvoitteilla, esimerkiksi tukitalveluiden, 24/7 maksuttoman neuvovan puhelimen, viranomaiskoulutusten ja tiedotuskampanjoiden muodossa.

Kunniaan liittyvä väkivalta on ylijäinen ilmiö, joka koskettaa ympäri Eurooppaa asuvia naisia. Istanbulin sopimuksen artikla 75:n 1. kohta mahdollistaa sopimuksen allekirjoittamisen myös Euroopan Unionille. EU on aiemmin ratifioinut myös muita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, esimerkiksi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että EU allekirjoittaa Istanbulin sopimuksen pikimmiten. Tämä toisi yhdenmukaisuutta naisiin kohdistuvan väkivallan, perheväkivallan sekä haitallisten perinteiden ehkäisyyn EU-maissa ja rohkaisisi EU-maita ratifioimaan tärkeän sopimuksen. Se vahvistaisi Istanbulin sopimuksen merkittävyyttä myös kansainvälisesti.

Kansalaisyhteiskunta ja ihmisoikeusjärjestöt: Ihmisoikeusselonteossa tuodaan esille kansainvälisten ihmisoikeusjärjestön tukemisen tärkeys. Tässä yhteydessä on ehkä hyvä muistuttaa myös Suomen ihmisoikeustilanteeseen keskittyvien järjestöjen tukemisen merkityksestä. Esimerkiksi meille Suomen ihmisoikeustilannetta kokonaisvaltaisesti seuraavana järjestönä tulee yksinomaan eduskunnasta ja ministeriöistä kymmeniä lausuntopyyntöjä. Tämä on sinänsä tärkeää ja osoitus järjestöjen asiantuntemuksen arvostamisesta. Mutta myös suomalaiset järjestöt tarvitsevat riittävästi tukea työhönsä, mukaan lukien EU-politiikan riittävän kattavaan seuraamiseen ja EU-politiikkaan vaikuttamiseksi. Ihmisoikeusjärjestön toimintaedellytykset liittyvät myös keskeisesti siihen, otetaanko uudet valitus-

menetelyt kuten TSS-oikeuksien sopimuksen yksilövalitusmahdollisuus oikeasti Suomessa käyttöön vai jäävätkö ne periaatteellisiksi ihmisoikeuksia vahvistaviksi mekanismeiksi. Yksilöt nimittäin tarvitsevat tuekseen tällaisiin aikaa ja asiantuntemusta vaativiin prosesseihin mm. järjestöjen tukea. Juuri ihmisoikeusjärjestöt ovat tahoja, jotka voisivat osaltaan edistää hartaudella neuvoteltujen yksilövalitusmekanismien käyttöön ottoa juuri ihmisoikeusloukkaustapauksissa.

Lopuksi haluaisin muistuttaa selonteon tavoin YK:n merkityksestä ihmisoikeusjärjestelmän syntymisessä, niiden edistämisessä sekä ihmisoikeuksien valvonnassa. YK:n lukuisista ongelmista huolimatta se on ainoa paikka, jossa maailman valtiot kohtaavat toisensa kohtuullisen tasa-arvoisina. Aikana, jolloin maailmalla esiintyy erilaisten ryhmittymien pyrkimyksiä rapauttaa sumeilematta ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta ja YK:ssa sovittuja sääntöjä, Euroopan Unionin äänekäs tuki vahvalle YK:lle on tärkeää. Onkin ilahduttavaa, että selonteossa korostetaan EU:n varhaista kannanmuodostusta ihmisoikeuspoliittisissa kysymyksissä. Tätä vasten on toisaalta huolestuttavaa, että Suomessa joissain keskeisissä ulkopoliittisissa keskusteluissa ja papereissa YK:n rooli kuitataan luettelomaisesti. Suomen tulee päinvastoin jatkossakin korostaa niin vahvan YK:n kuin ihmisoikeuskysymyksissä nykyistä yhteisemmän Euroopan Unionin merkitystä.

Helsingissä marraskuun 25. päivänä 2014

Ihmisoikeusliitto ry

Päivi Mattila

päisihteeri

paivi.mattila@ihmisoikeusliitto.fi (p. 050-5368195)